

Contra les bombes de la república. Els refugis d'Eivissa

per Antoni Ferrer Abárzuza

El 1936 Narcís Puget Viñas va omplir una tela amb colors i formes de pintura a l'oli. Podeu veure'n una fotografia al catàleg *Narcís Puget 1874-1960*, (Sa Nostra, 1995). La silueta de la Catedral i una petita porció del Castell, plasmades a l'obra, ubiquen immediatament l'espectador; no és obstacle en la identificació de l'indret que la resta del quotidianíssim perfil de Dalt Vila quedi cobert per traços i taques que representen un fum espès que s'aixeca des de diferents focs que cremen a la Marina.

El pintor se situà a la Barra i donà a l'escena una atmosfera carregada, de llum pesant, amb l'aigua del mirall de la badia plena dels reflexos grocs i vermells de les flames causants de la fumassa que envaïa l'aire. El format del quadre, molt més llarg que no alt, contribueix a crear una sensació d'angoixa, d'aplastament, i imposa un estrany silenci.

El títol del llenç desfà els dubtes, si l'observador en tenia cap, avesat als motius festius de Puget, i hom roman incrèdul davant la impressió que li genera l'excepcionalitat de l'escena: "Bombardeig sobre Eivissa". Aquest títol venç definitivament la resistència a relacionar l'estampa familiar de la ciutat d'Eivissa amb l'esglai inesperat i de les bombes. Malgrat tot, l'explicatiu títol és sobrer

perquè Puget ja va dotar l'obra dels ingredients pictòrics que transmeten la sensació de tragèdia. Al quadre de Puget també és present la denúncia, implícita ja en la seva existència, en el fet d'haver-lo pintat. L'oli és prova i resultat, a la

diferent nacionalitat—, un gran artista espanyol va saber invocar dins de cada mirada l'horror de les explosions, amb formes i tonalitats mundialment conegudes, trencadores: Guernika. A la seva manera, molt més tradicional, acadèmica i

localista, Puget, el pintor d'al·lotes amb vestit de mudat, sap ser el nostre petit Picasso.

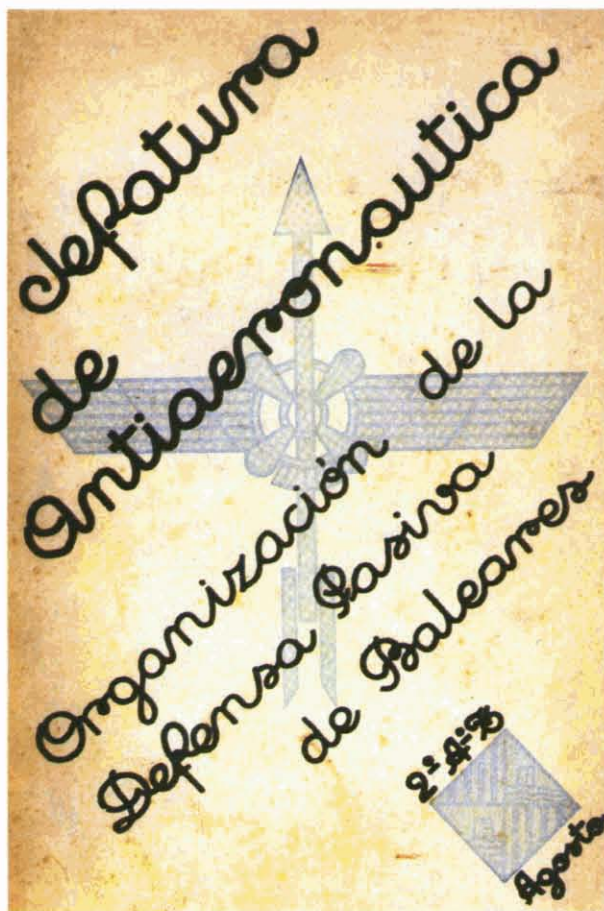
El 1937, l'Organització de la defensa passiva de Balears va publicar a Palma un llibret: *Organización de la defensa pasiva antiaérea de Baleares* (Jefatura de antiaeronáutica, Palma, agost de 1937). En ell s'explicaven la situació, característiques i capacitat dels refugis construïts a Mallorca i Eivissa. Igualment, s'hi preveïen els protocols a activar, disciplinadament, en cas de bombardeig aeri o naval

La major part de l'opuscle està dedicat a Mallorca i en especial a Palma, però també conté interessants dades sobre la ciutat d'Eivissa. S'hi afirma que hi havia "senyals d'alarma" de bombardeig a la Catedral i a l'església del Convent i una campana posada da-

vegada, del colpiment que el desastre provocat per uns avions italians amb el dibuix de les *fascies* a les ales va causar en l'ànim de l'artista.

Poc temps després de Puget i a causa d'avions de la mateixa guerra —i del mateix bàndol però de

vant l'hotel "Isla Blanca", a l'Alamera. Sobre els refugis, facilitades detallades: nom, situació, si eren soterrats, galeries, excavats o construccions habilitades, les dimensions interiors, el tipus de material de les seves voltes, la resistència que se'ls estimava i,

"Bombardeig sobre Eivissa", oli sobre tela de Narcís Puget, 1936, 37 x 77 cm. Costa, C. (coord.) Narcís Puget 1874-1960, Sa Nostra, Eivissa, 1995.

finalment, la cabuda de persones que tenia cada un. En total, la ciutat d'Eivissa tenia capacitat teòrica per donar refugi antibombes a 4.281 persones. Posteriorment es construïren més refugis, com ho prova que no figuri al llistat el que hi hagué a la plaça d'Espanya de Santa Eulària.

Alguns d'aquells refugis s'havien oberts en el gruix de les centenàries murades, a la base dels baluards de Sant Joan i del Portal Nou, al peu de la Murada Llarga i al Rastrillo. Algunes de les portes d'accés a aquells refugis encara són visibles malgrat estar tapiades. Eren els refugis que figuren a l'obreta esmentada amb els números 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15 i 16, batejats amb els noms de "Roma", "Berlín", "Púnico", "Cartago", "Griego", "Rastrillo 1" ídem 2 i ídem 3. Tenen dimensions importants, algun d'ells de diverses desenes de metres en disposició paral·lela a la murada. Un plànol de la ciutat, signat per José Zornoza el juliol de 1937, permet situar-los amb precisió. Alguns d'aquests refugis, modificats, varen ser aprofitats posteriorment al seu ús bèl·lic per instal·lar-hi mecanismes de la xarxa d'electricitat de la ciutat, com els que es poden veure a la plaça de

sa Font, per exemple. També s'inclouen i descriuen al llibre de la defensa antiaeronàutica de Balears els refugis fets o habilitats a cases particulars: a la casa Tur, del carrer Pere Tur, a la casa Fajarnés, a les Monges Tancades i a l'Hospital de Dalt Vila.

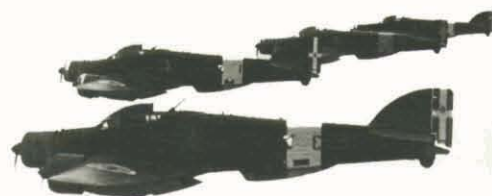
Eren refugis preparats per protegir la població de les bombes que podien llançar els avions republicans i que de fet llançaren en alguna ocasió. Però sense cap mena de dubte l'atac aeri més sagnant va ser el del dia 13 de setembre, efectuat per avions italians sota comandament "nacional" amb base a Mallorca. Els seus resultats són, quasi amb seguretat, els pintats per Narcís Puget en el seu quadre.

Històricament, però, la transcendència d'aquell bombardeig va més enllà de les morts. L'estratègia de llançar bombes contra la població civil tot just s'assajava aleshores. Després, i per part de quasi tots els bàndols de quasi totes les guerres, les poblacions civils patirien aquesta nova estratègia: Madrid, Barcelona, Londres, Dresden, Hamburg, Berlín, Beirut... Encara es recordava bé que al començament de la Primera Guerra Mundial els aviadors, pilots d'aparells

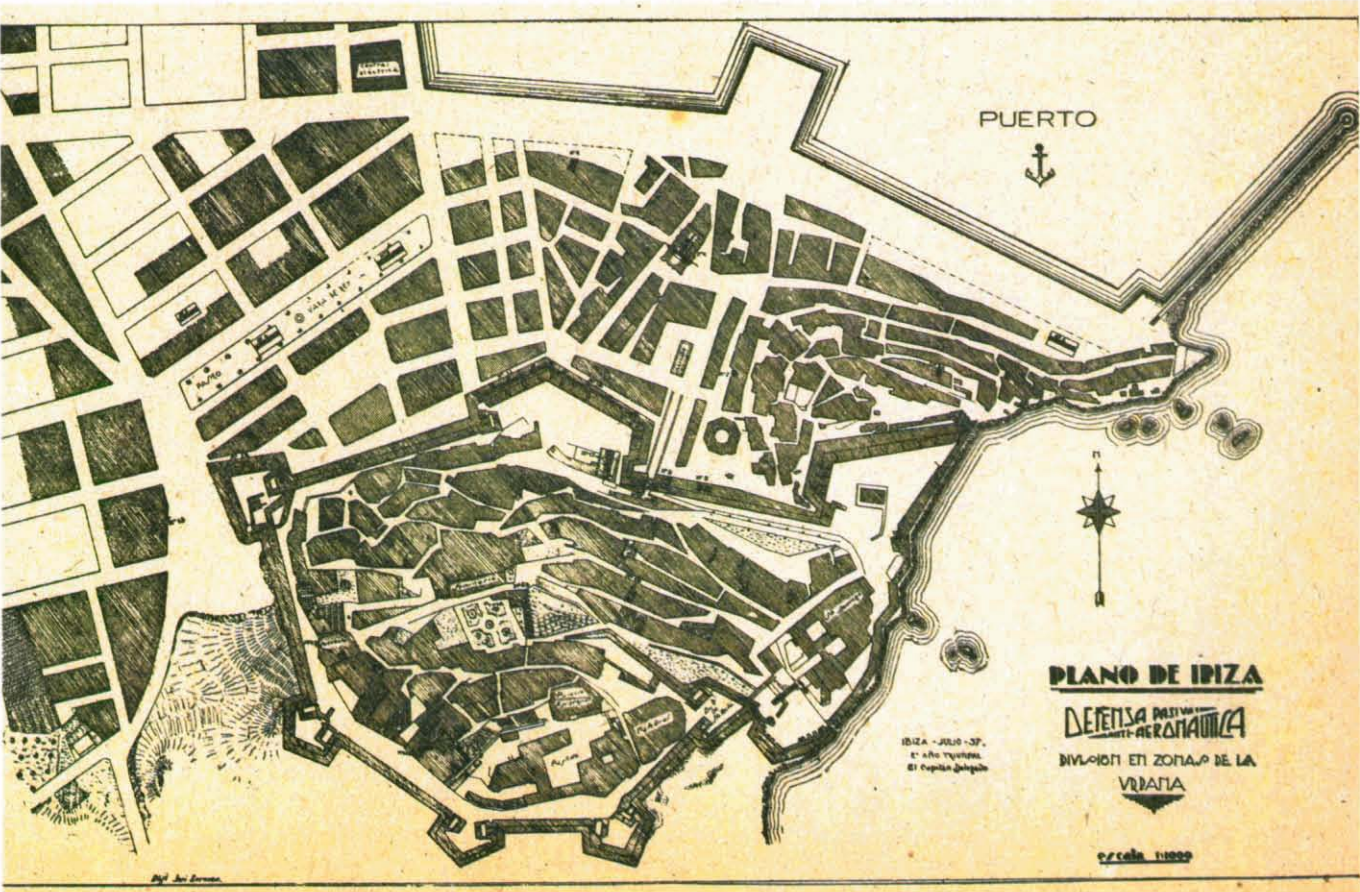
encara sense armes, només feien que saludar-se o disparar-se amb armes lleugeres.

Eivissa patí en carns pròpies aquella nova tàctica de bombardeig deliberat de nuclis urbans civils. Aquell dia una esquadrilla de quatre avions italians bimotors Savoia-8 deixaren caure més de quaranta bombes de mig centenar de quilos de pes cada una. A algun arxiu militar de Balears es conserva encara el "Parte de operaciones" redactat en italià que conté tots els detalls de la incursió. Jo només n'he vist una còpia; a l'apartat d'objectiu posa: "bombardeig en patrulla de la ciutat d'Eivissa". Cap esment a objectius militars o estratègics.

Esquadrilla de quatre avions Savoia-8 de la força aèria italiana.

ORGANIZACION DE LA D. P. A. DE IBIZA							
RELACION DE LOS REFUGIOS COLECTIVOS EXISTENTES EN DICHA CIUDAD							
N.º	NOMBRE	SITUACION	TIPO	Dimensiones interiores en metros	Resistencias en kilogramos	Bóveda de	Capacidad en personas
1	San Pedro	Sanidad Puerto	Enterrado	2'60 x 20	52'00 200	Sillares	208
2	España	Marina	Casa habilitada	4' x 10	40'00 100	Portland	160
3	San Juan	Ensanche	Enterrado	2'60 x 18	46'80 200	Idem	187
4	Vara de Rey	Paseo de	Idem	2'90 x 21	60'90 200	Idem	243
5	Alhambra	Vara de Rey	Idem	2'90 x 21	60'90 200	Idem	243
6	San Telmo	Antigua iglesia de	Idem	2'60 x 15	39'00 200	Sillares	156
7	Carnicería	Mercado	Cueva	2'40 x 5	12'00 500	Peña	48
8	Roma	Muralla	Excavación	2'40 x 8	17'60 1000	Idem	70
9	Berlín	Idem	Idem	6' x 11	66'00 1000	Idem	264
10	Púnico	Idem	Galería	2' x 70	140'00 1005	Mortero Cal	560
11	Cartago	Idem	Idem	2' x 52	140'00 1000	Idem	416
12	Griegos	Idem	Idem	2' x 20	60'00 1000	Idem	240
13	Consuelo	Convento Monjas	Cueva	3' x 4	12'00 500	Peña	48
14	Rastrillo (derecha)	Muralla	Excavación	3' x 6	18'00 1000	Mortero Cal	72
15	Idem (izquierda)	Idem	Idem	3' x 5	15'00 1000	Idem	60
16	Idem (centro)	Idem	Idem	3' x 5	15'00 1000	Idem	60
17	Sala Armas	Cuartel Milicias	Construcción habilitada	25' x 5	125'00 1000	Portland	500
18	Municipal	Plaza España	Excavación	2'50 x 25	62'50 1000	Mortero Cal	250
REFUGIOS EN CASAS PARTICULARES							
19	San Miguel	Casa Tur.	Cueva	4' x 6	24'00 300	Peña	96
20	Santa Bárbara	Casa Fajarnés	Idem	4' x 15	60'00 300	Idem	240
21	Retiro	Alto de la Peña	Idem	2' x 8	16'00 500	Idem	64
22	Caridad	Hospital	Idem	3' x 4	12'00 300	Sillares	48
23	Clausura	Convento	Idem	3' x 4	12'00 300	Mortero Cal	48
TOTAL							4.281

A la fonda Cires, tocada de ple per un dels artefactes explosius, moriren més de quinze persones (sapigueu qui eren mitjançant l'obra de José Miguel ROMERO *Els morts*, ed. Mediterrània-Eivissa, 2006). Encara avui hi ha un edifici, a la plaça de la Tertúlia, esfondrat per una de les explo-

sions. A la cara de mestral el baluard de Sant Joan mostra les cicatrius, pedres esberlades per la metralla, d'una de les bombes llançades contra els eivissencs. Aquell dia 13 de setembre els avions ja no gitaren paperets escrits, proclames, advertències, com havien fet els republicans

L'opuscle Organización de la defensa pasiva de Baleares, de la Jefatura de antiaeronáutica de l'exèrcit "nacional", inclou aquest plànol de situació dels refugis existents a Eivissa fins a l'agost de 1937 i el llistat i les característiques tècniques de cada un d'ells.

abans del 8 d'agost. Arran d'aquell atac aeri tothom va conèixer bé el mal que podien causar les bombes. Ho sabien especialment bé les autoritats de Franco, que se'n servien sovint per minar la moral de la reraguarda republicana i atemorir la gent amb la visió dels morts i les cases re-
bentades. Els franquistes, en fer seva novament l'illa, s'apressaren a construir refugis per protegir la població civil i publicaren instruccions per a casos de bom-
bardeig.

Molts d'aquells refugis es conserven encara dins les butzes de les murades renaixentistes, amb els accessos paredats però visibles. Formen part, com les restes de les bateries costaneres fetes pels mateixos anys, del nostre patrimoni històric, encara que sembli men-
tida. ■